

Miloš JONČIĆ¹

SAVREMENE TENDENCIJE U RAZVOJU MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA²

Apstrakt: Savremeno međunarodno humanitarno pravo susreće se s mnogim izazovima. Imajući u vidu da je međunarodno humanitarno pravo *lex specialis* ljudskih prava i to zaštite u posebnim okolnostima, pre svega u oružanim sukobima, jasno je da su promene u vođenju oružanih sukoba izvršile uticaj i na samo humanitarno pravo. Promene koje su pretrpeli oružani sukobi kreću se od načina vođenja vojnih operacija, preko statusa samih učesnika oružanih sukoba do zaštite lica u ratu bez obzira na pravni status i zaštitu i direktno su uticale na neka pravila i principe međunarodnog humanitarnog prava. Promene u pravu oružanih sukoba su došle kao objektivna posledica promena u međunarodnim odnosima. U vođenju samih oružanih sukoba je došlo do izvesnih promena, na prvom mestu do česte zloupotrebe mogućnosti da borci mogu da menjaju naizmenično status borac- civil. Na kraju je istaknuto i prisustvo nekih novih kategorija lica koja učestvuju u neprijateljstvima, a za koja se ne može istaći da uživaju status učesnika oružanog sukoba. Tim učesnicima međunarodno humanitarno pravo pruža neku zaštitu, ali je otvoreno pitanje da li im se može obezbediti status borca u punom pravnom značenju.

Ključne reči: humanitarno pravo, oružani sukobi, učesnici u oružanim sukobima, korporativni agenti, privatne vojne kompanije.

¹ Miloš Jončić, istraživač saradnik, Institutu za međunarodnu politiku i privredu, e-mail: mjoncic@diplomacy.bg.ac.rs, Doktorant na Pravnom Fakultetu Univerziteta u Beogradu.

² Ovaj rad je rezultat naučnog projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima - spoljnopolički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbedonosni aspekti” (br. 179029) koji izvodi Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd, a finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Međunarodno humanitarno pravo na početku XXI veka nalazi se pred mnogim izazovima. Kako se humanitarno pravo vezuje za oružane sukobe jasno je da su promene u vođenju oružanih sukoba izvršile uticaj i na samo humanitarno pravo. Oružani sukobi su pretrpeli velike promene u načinu vođenja vojnih operacija, promene u učesnicima samih sukoba, promene oblika oružanih sukoba itd. Važna promena je svakako pojava nekih novih subjekata koji se uključuju u oružane sukobe, ali i u same međunarodne odnose. Tim novim subjektima još uvek nije priznat međunarodno pravni subjektivitet, ali im se prisustvo u međunarodnim odnosima ne može osporiti. Takođe, u vođenju samih oružanih sukoba došlo je do izvesnih promena. Naime, međunarodno pravo oružanih sukoba je pre skoro četrdeset godina potvrdilo pravo učesnicima sukoba da mogu u toku sukoba da menjaju status, odnosno da civili uzimaju oružje i učestvuju u neprijateljstvima, ali i da se naknadno vraćaju u status civila. Upravo je ova mogućnost iskorišćena da se preduzmu akcije protiv država na čijoj teritoriji je došlo do kršenja pravila međunarodnog humanitarnog prava. Na kraju, mora se istaći i prisustvo nekih novih kategorija lica koja učestvuju u neprijateljstvima, a za koja se ne može reći da uživaju status učesnika oružanog sukoba. Tim učesnicima međunarodno humanitarno pravo pruža neku zaštitu, ali je otvoreno pitanje da li im se može obesbediti status borca u punom pravnom značenju.

Međunarodno humanitarno pravo je grana prava koja sadrži norme kojima se uspostavlja zaštita i poboljšanje položaja lica koja učestvuju u oružanim sukobima.³ Treba istaći i da štiti i lica koja ne učestvuju neposredno u oružanim sukobima, ali svakako trpe posledice tih sukoba, a to civili. Neki autori navode da je međunarodno humanitarno pravo deo međunarodnog javnog prava koja ograničava upotrebu nasilja u oružanim sukobima, tako što štiti ona lica koja ne učestvuju ili više ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima i tako što svodi nasilje na meru koja je neophodna da bi se ostvario jedini legitimni cilj sukoba – slabljenje vojnog potencijala neprijatelja.⁴ Ova definicija je preuska i zastarela i otvara osnovna pitanja o mestu i ulozi tzv. „ratnog prava“ čije su norme, ako delimo međunarodno pravo oružanih sukoba na humanitarno i ratno pravo što je u teoriji prevaziđeno, ranije nastale.

³ Vladan Jončić, *Međunarodno humanitarno pravo*, Pravni fakultet, Beograd, 2015. str. 11.

⁴ Saša Avram, Tatjana Milić: „Razvoj međunarodnog humanitarnog prava u 2004. i 2005. godini“, *Godišnjak 2004-2005*, Udruženje za međunarodno pravo, Beograd, 2006, str. 261.

Neka pravila koja regulišu postupanje u samim oružanim sukobima poznata su od starog veka. Neka pravila su bila vrlo rano ustanovljena na običajnoj osnovi, na primer nepovredivost parlamentara, nepovredivost bele zastave i sl. poznata su od najranijih država.⁵ Na kraju XIX veka, pod uticajem spremnosti tadašnje međunarodne zajednice da reguliše pravila i običaje ratovanja, mnoge države donele su uputstva svojim armijama u slučaju rata. Jedno od najpotpunijih uputstava bilo je uputstvo izdato vojsci Sjedinjenih Američkih Država u toku Secesionističkog rata.⁶ Taj pravilnik nosi zvanični naziv „Pravila o postupcima vojske u ratu“, ali se u stručnoj literaturi sreće i kao „Liberov kodeks“ ili „Liberova pravila“. Slična uputstva donele su Francuska i Velika Britanija. U Francuskoj je već 1853.god. na snazi bilo „Pravilo o ratnim zarobljenicima“, koje je 1893. god. dopunjeno novim Pravilnikom. U Rusiji je 1877. godine bilo doneto „Privremeno ratno pravilo“. U to vreme Kneževina Srbija je donela „Ratna pravila po međunarodnom pravu“ 1877. godine. Velike sile su nekoliko godina posle Srbije donele ovakava pravila, pa je, na primer, tek 1884. god. Velika Britanija donela „Vojni priručnik“.⁷

Vrlo rano su se u oružanim sukobima iskristalisala pravila da je cilj vojnih operacija smanjivanje ili pak uništenje vojnog potencijala neprijatelja. Izvođenje ovih operacija usmerenih protiv civilnog stanovništva teško da bi uništilo vojni potencijal protivnika. Ipak, često se događa da civilno stanovništvo postaje meta napada. Međunarodno humanitarno pravo štiti civilno stanovništvo i zabranjuje bilo kakva dejstva usmerena na civilno stanovništvo ili na civilne objekte. Naročito mogu da budu ugrožene neke posebne kategorije civilnog stanovništva kao što su žene i deca.⁸

⁵ Vlada Persije Kserks odbio da ubije lica koja su mu Spartanci poslali za uzvrat pošto su Spartanci ubili njegove izaslanike, navodeći da je to varvarski čin koji ne priliči civilizovanim narodima.

⁶ Luj le Fir, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 427.

⁷ Miloš Jončić, Marko Đurić: „Kršenja međunarodnih pravila o zaštiti civilnog stanovništva u oružanim sukobima od strane austrougarske vojske u Srbiji u toku Prvog svetskog rata“, *Sto godina od početka prvog svetskog rata – istorijske i pravne studije*, ur. Jovan Čirić, Miroslav Đorđević, Institut za uporedno pravo, Zavod za udžbenike, Intermeks, Beograd-Andrićgrad, 2014, str. 538.

⁸ Miloš Jončić: „Zaštita posebnih kategorija lica u oružanim sukobima (žene i deca)“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, godina LXIV br. 4, 2014. str. 305-321.

U toku Hladnog rata SAD sa svojim saveznicima pribegle su oružanoj sili van svojih granica 220 puta.⁹ Uglavnom su to bili sukobi niskog inteziteta, ali je bilo i onih koji su imali veće domete.¹⁰ Dok je svet bio u periodu blokovske podeljenosti i bipolarnosti, teško da je i jedna od super sila mogla da u potpunosti sprovede svoju volju kako u međunarodnim institucijama, tako i na samom terenu.

Nakon što je krajem osamdesetih godina XX veka došlo do završetka Hladnog rata u međunarodnim odnosima počinje se pominjati nekakva nova podela moći u svetu, odnosno mogućnost stvaranja novog svetskog poretka koji bi trebao podići na temeljima starog.¹¹ U jednom svom govoru Džordž Buš stariji je opravdavajući rat u Zalivu pomenuo da će u „...Novom svetskom poretku različite nacije biti okupljene oko postizanja univerzalnih težnji čovečanstva: mira, bezbednosti, slobode i poštovanja zakona.”¹² S ove distance uočavamo da je Čomski bio u pravu kada je uočio da je Novi svetski poredak težnja Sjedinjenih Američkih Država i da on treba da donese takav poredak u kojem će ljudi bogatih društava vladati svetom i međusobno se nadmetati za što veći deo bogatstva i moći, nemilosrdno tlačeci sve one koji im se i nehotice ispreče na tom putu. Pored država, u ovom Novom svetskom poretku značajnu ulogu zauzimaju neki novi akteri koje još uvek, bar pravno, ne možemo nazvati subjektima međunarodnog prava, ali su svakako uključeni u međunarodne odnose. Ovde se, pre svega, misli na multinacionalne (transnacionalne) kompanije.

Pojava novih aktera u međunarodnim odnosima je naročito izvršila uticaj na savremeno međunarodno humanitarno pravo. Multinacionalne kompanije su se zarad svojih interesa umešale u mnoga dešavanja u svetu. Naročito su velike sumnje u njihovu umešanost u neke oružane sukobe, kao i nasilne promene vlasti u nekim državama, praćene oružanim pobunama.

Nekoliko pitanja izazivaju polemike u savremenom međunarodnom humanitarnom pravu. Naime, kada se govori o trenutnom stanju u

⁹ Smilja Avramov, *Međunarodno javno pravo*, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd 2011, str. 642.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Miloš Jončić, Aleksandar Jazić: “The New World Order between unipolarism and multipolarism”, *The Old and the New World Order – between European integration and the historical burdens: Prospects and challenges for Europe of 21st century*. Edited Duško Dimitrijević, Belgrade, 2014, pp. 287-309.

¹² N. Čomski, *Svetski poredak, stari i novi*, Beograd, SKC, 1996.

međunarodnom humanitarnom pravu, mora se skrenuti pažnja na nekoliko činjenica. Prvo, pojavili su se novi učesnici u oružanim sukobima. Drugo, mogućnost promene statusa civil-borac i borac-civil je umnogome otežalo određivanje linije za primenu zaštite civila i, na kraju, sami oružani sukobi su pretrpeli određene promene, tj. klasična podela na međunarodne i unutrašnje oružane sukoba više nije dovoljna, odnosno, teško je povući jasnu granicu između ove dve vrste sukoba, a pojavili su se i novi oblici primene sile.

Promene u pravu oružanih sukoba

Interesovanje za pravno regulisanje ratova (oružanih sukoba) pojavilo se daleko pre usvajanja Ženevske konvencije 1864. godine. Već u 18. veku Žan-Žak Ruso je znatno doprineo tim naporima, utvrdivši sledeće načelo koje se odnosi na razvoj ratnog sukoba među državama: „Rat ni u kom slučaju nije odnos između ljudi, već odnos između država u kome su pojedinci neprijatelji tek sticajem okolnosti, ne kao ljudi, čak ni kao građani, već kao vojnici (...), pošto je cilj rata uništenje neprijateljske države, opravdano je ubijati njene branioc sve dok nose oružje, ali čim polože oružje i predaju se, prestaju da budu neprijatelji, ili njihovi zastupnici, i ponovo postaju obični ljudi, koje više nije opravdano lišiti života“.¹³ Iz svega do sada iznetog može se zaključiti da se i pre pojave međunarodnog humanitarnog prava nastojalo da se pravno uredi vođenje oružanih sukoba u smislu zaštite žrtava rata i nepotrebnih razaranja. Međutim, nekadašnje pravo primenjivo u oružanim sukobima bilo je ograničeno prostorno i vremenski na samo jednu bitku ili pojedinačni sukob. Pravila su se razlikovala u zavisnosti od istorijskog razdoblja, područja, važeće etike i dostignutog civilizacijskog nivoa.

U savremenom međunarodnom pravu obaveza država je da sporove rešavaju mirnim putem. Ipak i pored ove obaveze, države pribegavaju nasilju, tj. oružanom sukobu kao načinu rešavanja sporova. Teško je dati jednu sveobuhvatnu definiciju oružanih sukoba. Čuveni nemački teoretičar Klauzevic rat vidi kao akt nasilja s „ciljem da se prinudi druga strana da ispuni našu volju“.¹⁴

Danas se pitanje oružanih sukoba prenelo na jednu novu dimenziju međunarodnih odnosa. Nakon kratkog perioda postojanja samo jedne super sile

¹³ Žan Žak Ruso, *Društveni ugovor*, Prosveta, Beograd, 1949, str. 14.

¹⁴ Karl fon Klauzevic, *O ratu*, VIZ, Beograd, 1951, str. 53.

– Sjedinjenih Američkih Država, međunarodni poredak se pomera ka multilateralanom svetu. „Buđenje“ Ruske Federacije, zatim napredak Kine, Indije, Brazila, ali i muslimanskih zemalja, umnogome su promenili odnose u međunarodnoj zajednici, a samim tim i u odnosima i u jačanju oružane moći u svetu.

Jedna od definicija rata ili oružanog sukoba je da je rat nastavak politike drugim sredstvima, odnosno nasilnim sredstvima.¹⁵ Ova definicija se naslanja na tvrdnju da je rat istovremeno i politički akt, tj. politički motivisan akt. Kako neki autori navode rat je sredstvo kojem se pribegava radi ostvarenja unapred definisanih političkih interesa, onda kada druga sredstava nisu dovoljna da se postigne politički cilj.¹⁶ Pored osnovnog elementa izraženog ovom definicijom, u osnovna obeležja možemo uvrstiti još neke karakteristike:¹⁷

Prva: rat predstavlja oružani sukob između organizovanih političkih jedinki. Tako, pored država, učesnici u oružanom sukobu mogu biti i ustanički pokreti koji se bore protiv legalne vlasti i koji ispunjavaju definisane uslove. Pored ovih subjekata, strana u sukobu mogu biti i snage Ujedinjenih nacija.

Druga: rat predstavlja organizovan oblik nasilja oružjem da bi se potpuno skršio otpor protivnika i ostvario interes zbog koga se vodi sukob.

Treća: rat je izraz volje jedne od zaraćenih strana. Često su države vodile ratove, a da ratno stanje nikada nisu proglasile.

Četvrta: rat je specifičan društveni odnos uređen pravilima običajnog i ugovornog prava oružanih sukoba.

Peta: tokom istorije međudržavnih odnosa rat je bio legalno sredstvo za rešavanje sporova, dok je savremeni međunarodni poredak stavio rat van zakona i proglasio ga međunarodnim zločinom.

Kada je reč o vrstama oružanih sukoba moguće je primeniti više kriterijuma za podelu. U klasičnom međunarodnom pravu imali smo i podelu na pravedne i nepravedne ratove, koju su bili poznati i u antičkom periodu.¹⁸ Hugo Grocijus je analizirao neke elemente vezane za pravedni rat, ali ipak nije

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Zoran Vučinić, *Međunarodno humanitarno pravo*, Fakultet bezbednosti, 2006, str. 53.

¹⁷ Karakteristike prema Z., Vučinić, Ibid., str. 53.

¹⁸ Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 582.

definisao uslove i parametre na osnovu kojih bi se utvrdilo koji su sukobi pravedni, a koji nisu. Na osnovu vremenskog i prostornog kriterijuma postoji podela na *lokalne* i *svetske* oružane sukobe. Lokalni sukobi bi bili, npr. sukob između Paragvaja, na jednoj, i Brazila, Argentine i Urugvaja na drugoj stani (1864-1870), zatim Srpsko – Bugarski rat (1885), u novije vreme sukob Libije i Egipta (1977). U zavisnosti od cilja, sukobe možemo podeliti na *oslobodilačke, odbrambene, napadačke, verske, imperijalističke, kolonijalne, građanske* itd. Prema angažovanosti oružanih snaga i prema bojišnoj prostoriji na: *kopneni, vazdušni* i *pomorski*, a prema vrsti oružija na: *konvencionalne, biološke i nuklearne*. Prema formaciji sukobljenih strana na : *frontalne* i *partizanske*. Prema kriterijumu strategije koja se koristi na: *ograničene* i *totalne, ofanzivne* i *defanzivne*, a prema pokretljivosti oružanih formacija na: *pozicione* i *manevarske*. I na kraju treba istaći jedan specifičan vid sukoba, a to je *Hladni rat*. To je sukob koji je pored oružanog karaktera imao i borbu na ideološkom, diplomatskom, ekonomskom, kulturnom i psihološkom planu. Specifičan je i prema tome što ima elemente gotovo svih gore navedenih podela. Nastao je kao posledica zaoštavanja odnosa između SAD i SSSR nakon Drugog svetskog rata. Do direktne oružane konfrontacije nikada nije došlo. Ipak brojni su bili oružani sukobi koji su u osnovi imali konfrontiranje između ove dve super sile (Korejski rat, Vijetnamski rat, Kubanska kriza, Ogadenski rat). Svaka strana u ovim sukobima bila je potpomognuta s jedne ili druge strane. Takođe, pod patronatom dveju sila izvedene su i brojne državne revolucije i prevrati: Mađarska, Čehoslovačka, Poljska itd. Raspadom Sovjetskog Saveza, neki autori smatraju da je Hladni rat završen. Svakako da su događanja s kraja XX veka pokazala da je u međunarodnim odnosima ostala jedna super sila – Sjedinjene Američke Države. Poslednja dešavanja, od Arapskog proleća, preko Sirije do Ukrajine, pokazala su nam da se javlja sila koja na gotovo svim poljima može da parira SAD-u, a to je Ruska Federacija. Ipak, pogrešno je smatrati da je svet ušao u novi odnos bipolarnosti. Značajan faktor u međunarodnoj zajednici predstavljaju i Kina, Indija, Brazil, Evropska unija koja je formiranjem zajedničke spoljne i bezbednosne politike postala donekle jedinstven subjekat u međunarodnim odnosima. Ovo doba bi moglo da se okarakteriše kao multipolarni svetski poredak, a u vojnom pogledu čini se da ravnoteža snaga ponovo stupa na snagu.

U savremenim odnosima u međunarodnoj zajednici podela na unutrašnje i međunarodne oružane sukobe polako postaje samo teorijska. Razlog za

ovakvo mišljenje leži u činjenici da gotovo nema unutrašnjeg sukoba u koji bar u nekom momentu se nije umešao neki od stranih faktora (subjekata).

Podela na unutrašnje i međunarodne oružane sukobe je izvršena krajem 19. i početkom 20. veka s ciljem da se norme međunarodnog ratnog prava primenjuju prvenstveno u međunarodnim oružanim sukobima.¹⁹ Tada je doktrina bila na stanovištu da se norme međunarodnog prava ne mogu primenjivati u unutrašnjim pobunama i građanskim ratovima.²⁰ Tvrdnja je zasnovana na čvrstom shvatanju suvereniteta država i principu potpune zabrane mešanja u unutrašnje stvari država.

U drugoj polovini XX veka, prvenstveno zbog antikolonijalnih i nacionalnooslobodilačkih ratova, došlo se do situacija da je neophodno da se u određenim tipovima unutrašnjih sukoba prihvati primena međunarodnog prava kao što je slučaj s međunarodnim.²¹

U teoriji su suprotstavljena mišljenja o tome da li su se pojavile nove vrste ratova. Jedni smatraju da se usled procesa globalizacije došlo do nastanka novih vrsta oružanih sukoba.²² Druga grupa teoretičara smatra da to upošte nisu novi ratovi, već da su to neki novi oblici primene sile, kao na primer terorizam, etničko čišćenje, genocid, koji samo zamračuju tradicionalne ratove.²³

¹⁹ Vladan Jončić: „Pravni smisao oružanih sukoba u procesu evropskih integracija“, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, No. 1/2015, Vol. 47, Beograd, 2015, str. 193-207.

²⁰ Ibid.

²¹ ICCR, *Final Records*, Vol. II B, pp. 325-327, 332-333; *Resolution OUN 2625 (XXV)*; R., Allan, *Wars of National Liberation – International or Non-International Armed Conflicts?*, Instant Research on Peace and Violence, 1974, p. 34; Seyerstd Finn, *United Nations Forces in the Law of Peace and War*, Leyden, 1966, pp. 615-619; Vladan Jončić, *Treća Ženevska konvencija – Praktična primena i uticaj na Protokole I i II*, Dosije, Beograd, 2004, str. 187-103.

²² David Keen: “When War Itself is Privatized“, *Times Literary Supplement*, December, 1995, (preuzeto od S., Avramov, *op. cit.*, 2011, str. 692); Mary Kaldor, *New & Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Polity, 2001, p. 3; Michael Alexander Innes, “Political communication in Wartime Liberia: themes and concepts“, *CEPES*, No.26.

²³ Aston Ben, “Critically assess Kaldor’s assertion that new wars have to be understood in the context of the process known as globalization“, *Global Politics & Violence*, (<http://opendemocracy.net/debates/article-2-103-2294.jsp.benaston.com/.../Critically%20assess%20Kaldors...>); M. Smith, “Guerillas in the mist: reassessing strategy and low

Stupanjem na snagu Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) nastala je nova situacija. Prvi put se reguliše i zaštita u unutrašnjim, nemeđunarodnim sukobima koji su do tog momenta smatrani isključivo unutrašnjim pitanjem dotične države. Sukob se smatrao unutrašnjim sve do momenta dok taj sukob nije predstavljao pretnju za svetski mir i bezbednost i ostale članice međunarodne zajednice nisu imale pravni osnov uplitanja. U samom Protokolu II se navodi koji se sukobi smatraju unutrašnjim. Tako, u članu 1. stoji: „*Ovaj protokol kojim se razvija i dopunjuje član 3. koji je zajednički za Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, ne menjajući njegove postojeće uslove za primenu, primenjivaće se na sve oružane sukobe koji nisu obuhvaćeni članom 1. Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) koji se odvijaju na teritoriji visoke strane ugovornice između njenih oružanih snaga i otpadničkih oružanih snaga ili drugih organizovanih naoružanih grupa koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad delom njene teritorije koja im omogućuje da vode neprekidne i usmerene vojne operacije i da primenjuju ovaj protokol.*“ Ovakve navode, ipak, ne možemo okarakterisati kao definiciju u pravom smislu.

Unutrašnji sukobi se odigravaju unutar jedne državne teritorije, između antagonističkih grupa, državljana te iste države.²⁴ Razlog obično leži u činjenici

intensity warfare“, *Review of International Studies*, 2003, p.37. (Preuzeto od Ben Aston, „Critically assess Kaldor’s assertion that new wars have to be understood in the context of the process known as globalization“).

da se na vlasti nalazi vlada koja je nemoćna da kontroliše situaciju i usmeri političke procese u pravcu miroljubivog rašenja.²⁵

Neretko loš položaj nacionalnih manjina ume da dovede do unutrašnjih nemira, pa čak i do sukoba.²⁶

U Protokolu II takođe se navodi da se neće primenjivati na „...situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti, kao što su pobune, izolovani i sporadični akti nasilja i ostali akti slične prirode, jer to nisu oružani sukobi“.

Da li je reč samo o običnoj pobuni ili se radi o građanskom ratu, utvrđuje se na osnovu nekih kriterijuma: intenziteta oružanih akcija, obima angažovanih snaga, trajanja akcija i teritorijalnog opsega oružanih akcija.²⁷ U sukobima u kojima je nizak intezitet borbi i koje ne odlikuju karakteristike iz Protokola II, primenjuje se zajednički član 3. iz Ženevskih konvencija. Ono što predstavlja praktični problem jeste to što ne postoji institucija koja bi mogla da ukaže kada su ovi kriterijumi prevazišli granicu i da ukazuju na postojanje građanskog rata, a ne obične pobune.

Ono što ovde treba istaći jeste da svaki rat jeste oružani sukob, ali svaki oružani sukob nije rat.²⁸

Važnost razlikovanja dolazi do izražaja jer unutrašnji sukobi mogu biti posledica indirektno agresije. Zato je pod pojmom agresije i navedeno ubacivanje oružanih bandi, grupe najamnika s ciljem da izvrše akte oružanog nasilja i izazovu neredu ili pobunu.²⁹

²⁴ Smilja Avramov, *op. cit.*, str. 648.

²⁵ Ibid.

²⁶ Više o nacionalnim manjinama u Miloš Jončić, „Položaj i zaštita etničkih manjina u međunarodnom pravu,“ Izvorni naučni rad, *Međunarodna politika*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Godina LXII, br. 1149, str. 53-73.; Miloš Jončić, Mihajlo Vučić „Legal rules of european countries in minority protection – tracing the double standard“ Review Article, *Review of International Affairs*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013, pp. 119–144.

²⁷ Ibid.

²⁸ Vladan Jončić: „Promene u međunarodnim odnosima i u politici primene sile i njihov uticaj na karakter oružanih sukoba i međunarodno pravo oružanih sukoba“, *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, br. 12. Tom IV, Beograd, 2014, str. 178.

²⁹ Član 3 Rezolucije broj 3314 Generalne skupštine UN, od 14. decembra 1974. godine „(1) invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge države ili sva- 1

Od momenta kada je rat kao legitimno sredstvo rešavanja sporova zabranje, nijedna država ne želi da preuzme odgovornost za agresiju, ali zato svoje interese ostvaruje izazivanjem unutrašnjih sukoba i pružanjem podrške pobunjeničkim stranama. Zbog ovoga postoji jasna namere da se izgubi razlika između međunarodnih i unutrašnjih sukoba kako bi se nesmetano primenjivala pravila međunarodnog humanitarnog prava. Ovakvo stanje bi za posledicu imalo ograničenje suvereniteta države s daljim ciljem da se indirektno podrže ustanici čiji je cilj otcepljenje dela teritorije ili da se destabilizuje ta vlada.³⁰ Takođe, neki autori navode da cilj može biti da se preuzme vlast, stekne autonomija unutar države ili pak stvori nova država.³¹ Ovakva mešanja se ili prikrivaju ili opravdavaju zaštitom ljudskih prava i sprečavanje „humanitarne katastrofe“.³² Ovo predstavlja umanjivanje i sužavanje suvereniteta država.

Ono što za međunarodno pravo predstavlja veći problem jeste pitanje kada i u kom momentu međunarodno humanitarno pravo može da stupi na snagu i koja bi to institucija mogla da donese odluku u cilju zaštite.³³

U daljnjem tekstu: UN. 173 Marina N. Simović: Agresija u međunarodnom krivičnom pravu kao vojna okupacija, makar i privremena, koja proizađe iz takve invazije ili napada ili aneksija teritorije ili dijela teritorije druge države upotrebom sile; (2) bombardovanje teritorije neke države od oružanih snaga druge države ili upotreba ma kog oružja od jedne države protiv teritorije druge države; (3) blokada luka ili obala jedne države od oružanih snaga druge države; (4) napad oružanih snaga jedne države na kopnene, pomorske i vazduhoplovne snage, pomorsku ili vazdušnu flotu druge države; (5) upotreba oružanih snaga jedne države, koje se pristankom zemlje prijema nalaze na teritoriji ove poslednje, protivno uslovima predviđenim u sporazumu, odnosno ostajanje tih snaga na teritoriji zemlje prijema i poslije isteka sporazuma; (6) radnje jedne države koja svoju teritoriju stavi na raspolaganje drugoj državi, da bi je ova koristila za izvršenje akta agresije protiv treće države; (7) *upućivanje u ime jedne države oružanih bandi, grupa, neregularnih vojnika ili najamnika, koji protiv druge države vrše akte oružane sile, toliko ozbiljne da se izjednačavaju do sada nabrojanim aktima, odnosno značajno učešće jedne države u tome.*

³⁰ Vladan Jončić, *op. cit.*, str. 194.

³¹ *Ibid.*, str. 197.

³² *Ibid.*, str. 194.

³³ Sylvain Vite, "Typology of armed conflicts in international humanitarian law: legal concepts and actual situations", *International Review of the Red Cross*, 91, Geneve, 2009, p. 94.

U članu 1. Protokola II videli smo da nemeđunarodni sukob podrazumeva oružana dejstva između države, s jedne strane (njeni legalnih oružanih snaga), i pobunjenika, ustanika, odmetnika. Odnos između zaraćenih strana je u stvari odnos između vlade jedne države i njenih državljana.³⁴

Na konferenciji u Berlinu, kojom prilikom je doneta Berlinska deklaracija, istaknuto je da „oružani sukobi u kojima učestvuju nedržavni entiteti“ obuhvataju nekoliko situacija:

1. Oružane sukobe koji nemaju međunarodni karakter u smislu člana 3. Ženevskih konvencija i Protokola II, dakle, sukob između vladinih snaga i nedržavnih entiteta ili oružani sukobi između nedržavnih entiteta međusobno;
2. Sukobi u kojima interveniše jedna ili više stranih država, dakle, mešoviti sukobi;
3. Sukobi koji nemaju međunarodni karakter, eventualno mešoviti sukobi, u kojima intervenišu snage Ujedinjenih nacija (UN);
4. Narodnooslobodilački ratovi u smislu člana 1. Par 4. Protokola I uz Ženevske konvencije.³⁵

Važno pitanje jeste i naći razliku između unutrašnjih sukoba i nemira („*izolovani i sporadični akti nasilja i ostali akti slične prirode*“). Značaj leži u činjenici da se međunarodno pravo nikako ne može primeniti na sporadične nemire i slične situacije. Razlike između unutrašnjih sukoba i napetosti najbolje se mogu uočiti na primeru pobuna u arapskim zemljama u toku tzv. Arapskog proleća. Protesti i izlivi nezadovoljstva u Bahreinu i Kuvajtu mogu se smatrati samo kao unutrašnji nemiri i napetosti. Međutim, sukobi u Egiptu, Tunisu, Libiji i Siriji predstavljaju eskalaciju unutrašnjih nemira u otvorenu pobunu i građanski rat. Zbog svoje žestine, obima teritorije koja je bila zahvaćena, broja učesnika u sukobu i stradanja civila neminovno su doveli do uvođenja obaveze poštovanja humanitarnog prava. Sukobi u Libiji su čak po nekim elementima prerasli u sukob nejasnog i neutvrđenog (odnosno

³⁴ Konstantin Obradović, (ur.), *Humanitarno pravo- savremena teorija i praksa*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1997, str. 243.

³⁵ Yearbook of the Institut of International La, 68-I, 1999, P. 261, Preuzeto iz Vladan Jončić: „Značaj Berlinske rezolucije o primeni međunarodnog humanitarnog prava u oružanim sukobima u kojima učestvuju nedržavni entiteti“, *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013, br. 12, knj. 566, str. 175-196.

mešovito) karaktera zbog prisustva oružanih snaga privatnih multinacionalnih kompanija i otvorene podrške nekih država pobunjenicima. Privatne kompanije su se umešale u ovaj oružani sukob radi zaštite svojih poslovnih interesa, pre svega zbog borbe za resurse. Istovremeno su se i ovaj sukob angažovale u znatnoj meri i specijalne snage drugih država u vidu savetnika. Sukob u Siriji između pobunjenika i regularnih snaga države vojske i policije po broju žrtava je jedan od najvećih sukoba u poslednje vreme, ako izuzmemo trenutni sukob u Ukrajini. Sukob u Siriji takođe nije pošteđen mešanja velikih sila. Za razliku od ranijih, ovoga puta Ruska Federacija nije dozvolila intervenciju Sjedinjenih Američkih Država, tako da je sukob ostao u granicama unutrašnjeg. Poslednji događaji u Siriji ukazuju na dalju eskalaciju sukoba uključivanjem drugih država u intervencije protiv pobunjenika (koji su nejedinstveni i pod prikrivenom kontrolom drugih država) i protiv legalnih sirijskih snaga. Situacija u tom regionu se dalje komplikuje i preta da preraste u regionalni rat. Ovo je primer uvođenja novih oblika primene sile i njihovim kombinovanjem, čime se zamagljuje situacija i onemogućava jasna primena međunarodnog prava oružanih ukoba.

Primer Ukrajine je drugi slučaj koji, slično sukobu u Siriji, komplikuje primenu međunarodnog prava uopšte. Može se smatrati da ovaj sukob predstavlja, bar za sada, sa stanovišta prava unutrašnji sukob. Nije sporno tumačenje da je sukob u Ukrajini građanski rat i da su sukobljene strane dužne da se pridržavaju međunarodnog humanitarnog prava koje se odnosi na unutrašnje sukobe. S jedne strane su zvanične snage Ukrajine, a s druge strane snage pobunjenika, odnosno snage Donjecke i Luganske oblasti. Iako se u ovom slučaju ističe pravo naroda na samoopredeljenje, mora se reći da snage iz ovih dveju oblasti ipak pravno gledano jesu pobunjeničke. Sa slučajem Krima situacija je nešto drugačija. Naime, u ovom slučaju je narod na referendumu iskazao svoje pravo na samoopredeljenje i težnju da živi u Ruskoj Federaciji. U ovom slučaju nije potrebno nikakvo priznanje međunarodne zajednice jer su se oni priključili već priznatoj državi.

Mešoviti oružani sukob jeste sukob koji počinje kao unutrašnji, ali se u određenom momentu uključuju drugi subjekti odnosno države, te takav sukob dobija drugačije dimenzije. Drugi subjekti koji se uključuju mogu pružiti pasivnu ili aktivnu pomoć kako legalnoj vlad, tako i pobunjenicima. Ukoliko se strana država umeša na stranu vladinih snaga, sukob ostaje u okvirima države, dakle, unutrašnji, ali kada se strana država umeša na strani

pobunjenika, onda je reč o međunarodnom, odnosno mešovitom sukobu.³⁶ Kada se analiziraju mešoviti oružani sukobi, neophodno je skrenuti pažnju na primenu pravila prema zaraćenim subjektima, odnosno prema učesnicima u sukobu. U sukobima između vlade i pobunjenika primenjuje se, kao što je navedeno ranije, pravo koje se odnosi na nemeđunarodne oružane sukobe (član 3. Ženevskih konvencija i Protokol II).³⁷ U sukobima između vlade i treće države koja interveniše na strani pobunjenika počinje da se primenjuje pravo koje se odnosi na međunarodne oružane sukobe. Na kraju u sukobima između trećih država koje intervišu na obe strane mora se poštovati pravo koje važi u međunarodnim oružanim sukobima.

Promene u međunarodnim odnosima dovele su do promene oblika u primeni sile, ali ove promene ne predstavljaju „nove vrste ratova“. Nekoliko činjenica stvara privid da je došlo do nastanka novih vrsta ratova. Prvenstveno je došlo do promene u međunarodnom pravnom poretku, koji se prilagođava Novom svetskom poretku. Sistem kolektivne bezbednosti, koji ima prvenstveni zadatak da spreči sukobe, nije u mogućnosti da blokira oružane sukobe, a daleko je od mogućnosti da ukaže ili kazni prekršioca obaveze o mirnom rešavanju sporova.

Druga činjenica leži u pogrešnoj slici da je pojava novih vrsta oružja i nove metode izvođenja vojnih operacija dovela do nastanka nekih novih ratova. U okviru prethodnog perioda unipolarnih odnosa u međunarodnoj zajednici, oblici koji su po intezitetu daleko ispod oružanog sukoba, pod uticajem spoljnih faktora prerasli su u prave građanske ratove.³⁸

Da li je došlo do nastanka novih oblika sukoba ili ne odgovor će dati doktrina. Značajno je da ako se u njima koristi oružje, predstavljaju oružani sukob većeg ili manjeg inteziteta, što može biti od zanačaja za primenu međunarodnog prava u njegovom regulisanju, ali s društvenog stanovišta to ne čini nikakvo konkretno razlikovanje.

³⁶ Vladan Jončić, „Značaj Berlinske rezolucije o primeni međunarodnog humanitarnog prava u oružanim sukobima u kojima učestvuju nedržavni entiteti“, *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013, br. 12, knj. 566, str. 175-196.

³⁷ Dietrich Schindler, „Die Anwendung der Genfer Rotkreuzabkommen seit 1949.“, 22 *Schweizerische Jahrbuch für Internationales Recht*, 1965, pp. 94-97; Kelsen, H./Tucker, R., *Principles of International Law*, New York, 1966, pp. 28-29.

³⁸ Vladan Jončić, *op. cit.*, *Pravni život*, br. 12. Tom IV, str. 174.

Teoretičari međunarodnog prava i međunarodnih odnosa na različite načine odgovaraju na ovaj problem, da li je došlo do nastanka novih vrsta ratova ili ne. Jedan od autora koji zastupa tezu da su stvorene „nove vrste ratova“ to nalazi u činjenici da je došlo do promena u vođenju gerilskog rata i da su tako prevaziđeni klasični konvencionalni sukobi.³⁹ Takođe, ovaj autor navodi da se uz pomoć psihološkog načina ratovanja uspostavlja kontrola nad stanovništvom i na taj način se osvajaju teritorije. Psihološko ratovanje preuzima primat u odnosu na oružane pobune. Novi ratovi izbrisali su jasnu granicu između rata (sukob između država ili organizovanih političkih grupa s političkim motivima), organizovanog kriminala (nasilje koje preduzimaju privatno organizovane grupe za privatne svrhe, obično zbog finansijske dobiti) i povreda ljudskih prava (preduzete od strane država ili politički organizovanih grupa protiv pojedinaca).⁴⁰

Da je došlo do transformacije rata tvrdi i Martin Van Kreveld. On je na stanovištu da su državni i subdržani akteri počeli da koriste alternativne pristupe u primene sile protiv političkih protivnika, terorista, dok s druge strane ovi koriste metode terorizma u svojim oružanim akcijama.⁴¹

Proces globalizacije je, dakle, izvršio snažan uticaj na sukobe. Upravo iz ovog razloga se gotovo u svim sukobima u poslednjem periodu može naći neki zajednički element – finansijska transnacionalna mreža.⁴² Sukobi u Iraku, Avganistanu, na Balkanu (Kosovo i Metohija), Libiji čine na neki način povezane sukobe koji imaju prvenstveni cilj - olakšan proces globalizacije. Jasno je da između svih ovih sukoba postoji uzročno posledična veza. Veza postoji i između njih samih i oko njihovog pokretanja i rasplamsavanja na prostorima davno ugašenih kriznih žarišta.⁴³

Upravo iz ovog razloga Vladan Jončić s pravom iskazuje bojazan o sudbini međunarodnog prava, odnosno ukazuje na gubljenje uticaja međunarodnih normi koje regulišu pitanje oružanih sukoba.⁴⁴ Jončić takođe navodi da je praksa

³⁹ Mary Kaldor, *New & Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Polity, 2001, p. 3.

⁴⁰ Vladan Jončić, *op. cit.*, *Pravni život*, br. 12. Tom IV, str. 174.

⁴¹ Martin Van Kreveld, *The Transformation of War*, The Free Press, New York, 1991.

⁴² Vladan Jončić, *op. cit.*, *Pravni život*, br. 12. Tom IV, str. 174.

⁴³ *Ibid.*, str. 174.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 175.

oružanih sukoba u poslednjih dvadeset godina ukazala na činjenicu sve manjeg poštovanja međunarodnog prava oružanih sukoba i na promenu međunarodnog pravnog poretka zasnovanog na normama i pravilima uspostavljenim nakon Drugog svetskog rata.

Pored ove slabe primene međunarodnog prava u gotovo svim ovim sukobima još jedna činjenica je prisutna, a to je da ovi sukobi ostaju krizna žarišta koja se po potrebi zataškavaju ili aktiviraju, zato oni često predstavljaju takozvane „zamrznute sukobe“.⁴⁵

Novi akteri i učesnici u oružanim sukobima

U oružanim sukobima na početku XXI veka javljaju se neki „novi učesnici“ u sukobima. Ovde je prvenstveno reč o „korporativnim agentima“, zatim sve masovnije učešće civila (građanskih lica), koja naizmenično menjaju status, kao i masovna pojava terorističkih grupa u oružanim sukobima.⁴⁶ Sve ovo je izvršilo snažan uticaj na karakter oružanih sukoba.⁴⁷

Naročito snažan uticaj na savremeno pravo oružanih sukoba, a samim tim i na humanitarno pravo, predstavlja pojava novih učesnika kojima još uvek, bar pravno, nije precizno utvrđen status učesnika oružanih sukoba. Ovde se, pre svih, misli na pojavu „korporativnih agenata“. „Korporativni agenti“ su lica koja su angažovale privatne vojne kompanije da u interesu privatne vojne kompanije i država koje ih angažuju, ali za svoj račun (zarada) učestvuju na različite načine u oružanim sukobima ili sličnim vanrednim okolnostima.

Prvi problem koji se javlja u vezi s korporativnim agentima jeste njihov status. Na osnovu postojećih normi i faktičkog stanja ne može se jasno utvrditi da li su oni legalni borci, plaćenici, neborci ili pak civili. Korporativni agenti imaju neke elemente novog vida plaćenika.⁴⁸ Dva su bitna elementa kod

⁴⁵ Vladimir Trapara, Miloš Jončić: „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, godina LXIV br. 2, 2012. str. 275-302.

⁴⁶ Vladan Jončić, *op. cit.*, Udruženje pravnika Srbije, br. 12. Tom IV, Beograd, 2014, str.171.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid., str. 179.

određivanja njihovog statusa. Prvi je taj da se pravi iskrivljena slika oko njihovog motiva za učestvovanje u oružanim sukobima, koji je čisto lukrativan, znači zarada. Drugi se odnosi na činjenicu koja je već spomenuta da postoji mogućnost za sve učesnike oružanog sukoba da menjaju status.

Poseban problem predstavlja činjenica da nije moguće statusno odrediti ni teroriste. Međunarodno pravo im ne priznaje nikakava status legalnih učesnika oružanog sukoba, a smatra ih i ratnim zločincima.

Posebno pitanje se otvara za pobunjenike. Ako je reč o čisto unutrašnjem sukobu, jasno da su oni pod ingerencijom zakona i propisa konkretne države. Pitanja se otvaraju kada ovaj sukob preraste u mešoviti ili čak međunarodni. Pitanje postaje još kompleksnije ukoliko se na stranu tih istih pobunjenika umeša strani faktor, koji ne retko i formira ove pobunjeničke grupe.⁴⁹

Ako se uđe u suštinu, neki od ovih „novih učesnika“ oružanog sukoba i nisu „novi“ već čine promenjene oblike već postojećih kategorija učesnika oružanih sukoba.⁵⁰

Postoji jedna potpuno nova kategorija učesnika u oružanim sukobima. Ova grupa još uvek nema pravno priznanje, te nisu legalni učesnici u sukobima. Upravo ovo pitanje izaziva najviše kontroverzi.

Kako bi izbegle mnoge probleme, neke države, umesto da angažuju svoje oružane snage, u sukobe šalju lica čiji status nije određen. Tako se u mnogim sukobima javljaju privatne vojske. Te grupacije se u literaturi nazivaju „privatne agencije“ ili „privatne vojne kompanije (Private military companies), dok se njihovi pripadnici nazivaju „korporativni agenti“ ili „korporativni učesnici“ (Corporate actors, Corporate agents). Kompanije koje se bave ovim poslovima su poslednjih decenija narasle do neslućenih razmera i vrednost ovog posla se procenjuje na nekoliko stotina milijardi dolara.⁵¹ Ove vojne korporacije plaćaju porez na dobit, rangiraju se na berzama, posluju s državama, međunarodnim organizacijama i multinacionalnim kompanijama,

⁴⁹ Ibid. , str. 179.

⁵⁰ Vladan Jončić, *Međunarodnopravni status učesnika oružanih sukoba*, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Beograd, 2012.

⁵¹ “Report of the Third Meeting of experts on traditional and new forms of mercenary activity“, UN Doc. E/CN. 4/2005/23, §12.

oglašavaju se na internetu, članice su poslovnih i privrednih udruženja i često imaju kancelarije blizu centara političkog odlučivanja.⁵²

Da bi se izbegao bilo koji pojam vojske, koriste se ovi nazivi, a primarni cilj jeste zamagljivanje jasne slike da li je reč o plaćenicima ili ne. Zato se ova lica često smatraju profesionalnim stručnjacima i ekspertima koji su angažovani kao pomagači bez direktnog učestvovanja u neprijateljstvima. Iz tog razloga i ne podležu sankcijama kao plaćenici.

Uključivanje korporativnih agenata u sukobe otvara niz problematičnih pitanja. Na prvom mestu je pitanje njihovog međunarodno pravnog statusa, dalje, pitanje odgovornosti vođa tih grupa i samih agencija u oružanim sukobima, pitanje njihove krivične odgovornost za povrede pravila međunarodnog prava oružanih sukoba itd.

Jedno od prvih pojavljivanja ovih nelegalni učesnika u sukobu bilo je u operacijama hrvatske vojske „Bljesak“ i „Oluja“. Prema zaključcima doktrine u ovim operacijama je došlo do mnogih kršenja međunarodnog prava. Svakako da je tamo došlo do vršenja ratnih zločina, a cilj je svakako bio etničko čišćenje srpskog življa na prostoru Srpske Krajine, Slavonije i Baranje. U ovim operacijama privatne vojne kompanije i njihovi pripadnici bili su angažovani u izradi planova ovih operacija, u realizaciji tih planova, a naročito upotreba jedinica tih pripadnika na značajnim taktičkim pravcima udara hrvatske vojske.⁵³ Nakon ovog angažovanja prisutnost korporativnih agenata u sukobima koji su usledili se samo povećavao. Tako se u operacijama u Iraku broj ovih agenata povećao toliko da je činio značajan procenat u ukupnim Koalicionim snagama.⁵⁴

Prisutnost privatnih vojnih snaga u oružanim sukobima ima svoju istoriju još od XIX veka. Tada su ta lica, koja ratuju za tuđe ime (interse) a za svoj račun, svrstana u kategoriju nelegalnih učesnika u oružanom sukobu. Dakle, nisu dobili status borca pa, samim tim, i zaštitu koja je zagarantovana za borce.

⁵² Srđan Kora: „Upotreba privatnih vojnih kompanija u međunarodnim sukobima – etičke kontraverze“, *Vojno delo*, godina LXVII, br. 3/2015, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2015, str. 11.

⁵³ Vladan Jončić: „Međunarodnopravni status pripadnika privatnih vojnih kompanija“, *Pravni život*, br. 12/2010, knj. 542, str. 285.

⁵⁴ Ibid.

Oni su određeni kao najamnici odnosno plaćenici, a ove dve kategorije su po međunarodnom pravu zabranjene.

U savremenom međunarodnom humanitarnom pravu postoji tendencija da se ovi novi učesnici u oružanim sukobima prevedu u legalne učesnike i dobiju zaštitu. Pripadnici privatnih vojnih kompanija su uglavnom lica čiji se zadatak svodi na davanje saveta ili pomoć u obuci oružanih snaga. Ovo je jedan od razloga što pojedini teoretičari ističu da lica angažovana putem privatnih vojnih kompanija treba da imaju status drugačiji od statusa klasičnih plaćenika. Jedna od njih je i Ketrin Falah (Katherine Fallah).⁵⁵

Međutim, čak i da je njihova uloga samo savetodavna, to ne isključuje mogućnost da upravo na taj način navedu pripadnike oružanih snaga koje savetuju izvršenju zločina. Planove za operaciju „Oluja“ su pripremili korporativni agenti koje je Hrvatska unajmila po preporuci SAD. Doktrina stoji na stanovištu da je jedan od ciljeva „Oluje“ bio čišćenje prostora Krajne od Srba. U toj operaciji jasno je da su u definisanju tog cilja ili pak na početku ispunjenja tog cilja učestvovali i korporativni agenti.

U mnogim izveštajima nalaze se osnove za negativan stav prema korporativnim agentima.⁵⁶ Interesanti su izveštaji koji ukazuju da su neretko pripadnici oružanih snaga nekih država napuštali regularne snage ili pak uzimali odsustva radi priključivanja privatnim vojnim kompanijama.⁵⁷

Zašto države pribegavaju korišćenju privatnih vojski? Prvenstveno da bi izbegle takozvanu civilnu kontrolu vojske. Korišćenjem usluga privatnih vojski mogu da se izbegnu mnoga nezgodna pitanja u predstavničkim telima o samom angažovanju oružanih snaga, a nisu prisiljeni ni da objašnjavaju ljudske gubitke. Istovremno nemaju zakonsku obavezu da u javnost iznose finansijsku, materijalnu, političku pozadinu uplitanja u neki sukob.⁵⁸ Tako države koje koriste usluge privatnih vojnih kompanija mogu da se umešaju u neki oružani sukob ili pak da se mešaju u druga unutrašnja pitanja drugih država bez kontrole javnosti.

⁵⁵ Katherine Fallah, "Corporate actors: the legal status of mercenaries in armed conflicts", International Review of the Red Cross, ICRC, Geneve, 2005. Dostupno na: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_863_fallah.pdf posećeno: 8.8.2015.

⁵⁶ Slučaj „Faludža“ ("Bodies mutilated in Fallujah attack", *BBS News (UK)*, 31 March 2004, available at http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3585765.stm (posećeno 8.8.2015).

⁵⁷ http://news.independent.co.uk/world/middle_est/story.jsp?story=505826.

⁵⁸ Vladan Jončić, *op. cit.*, *Pravni život*, br. 12/2010, str. 287.

Nekoliko je razloga da se precizno utvrdi da li su lica zaposlena ili angažovana od privatnih vojnih kompanija učesnici u oružanom sukobu, odnosno da li imaju status borca. Glavni razlog je što se utvrđuje da li su oni legitimni vojnici, zatim određuje se da li oni učestvuju u neprijateljstvima direktno i na kraju da li mogu biti krivično gonjeni zbog učestvovanja u neprijateljstvima. Ako u neprijateljstvima učestvuju direktno, nameće se pitanje koji onda status imaju, status borca, plaćenika, ili pak civila koji su uključuje u oružani sukob, u kom slučaju i pored mogućnosti da menja status ipak krši pravila međunarodnog prava. U svakom slučaju krše međunarodno pravo ako su s ovako neodređenim statusom uzeli učešće u neprijateljstvima.

Da bi se izbegla odgovornost države za uplitanje u unutrašnje stvari država, formiraju se privatne vojne kompanije. Tako odgovornost za neke akte koji nisu u skladu s međunarodnim pravom preuzimaju neke druge institucije, a državne administracije, naročito zapadnih država ostaju „odbrambeni bedem međunarodnog prava“. Iako formiranje oružanih snaga ostaje u isključivoj nadležnosti država, po međunarodnom pravu postoji obaveza država da obaveste suprotnu stranu ukoliko u svoje oružane formacije uključe miliciju i doborovaljačke jedinice (ili paravojne formacije).

Države takođe nisu izuzete od odgovornosti za akte pripadnika privatnih vojnih kompanija koje je država unajmila. Iako se kršenja međunarodnog prava mogu staviti na teret državi koja je angažovala privatnu vojnu kompaniju, to ne znači da je pripadnik te kompanije ispunio uslove koji su predviđeni, po međunarodnom pravu oružanih sukoba, za status borca.

Neki autori uočavaju da privatne vojne kompanije nisu proste grupacije koje okupljaju neke korporativne agente već „...suprotno od individua koje djeluju u anarhičnom okruženju, privatne vojne kompanije su firme s tradicijom, organizacijskim vještinama nimalo manjima od bilo koje oružane sile moderne države, s respektabilnim brojem zaposlenih, s jakim vezama u vladama i vojnim krugovima, ponekad i njihove produžene ruke prepoznate na tržištu takvih usluga i osnažene autoritetom država u kojima su osnovane da bi popunile praznine u njihovom djelovanju u novim uvjetima“.⁵⁹

⁵⁹ Adnan Duraković: „Plaćenici, privatne vojne kompanije i njihov tretman u međunarodnom pravu“, *Polemos* Vol. XIV, 2(28) (2011), str. 29-55 dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123408

Dodatni problem nastaje kada te privatne vojne kompanije angažuje neka multinacionalna poslovna kompanija. Obično je cilj multinacionalne kompanije zaštita njenih interesa. Dešavalo se da privatne vojne kompanije budu angažovane u sprečavanju štrajkova, ali i u borbi protiv konkurencije. Kada privatnu vojnu kompaniju angažuje država, pitanje odgovornosti je donekle rešeno, ali u ovom slučaju to predstavlja gotovo nerešiv problem.

Zaključak

Međunarodno humanitarno pravo ili međunarodno pravo oružanih sukoba nalazi se u jednoj delikatnoj situaciji. Došlo je do promena u međunarodnim odnosima, što je izvršilo snažan uticaj i na humanitarno pravo. Tačnije izvršen je uticaj na savremene sukobe i na taj način posredno i na primenu humanitarnog prava u tim sukobima. Javili su se neki novi oblici oružanih sukoba, ne i nove vrste ratova. Novi oblici sukoba su povezani nekim faktorima. Prvenstveno, došlo je do promena u izvođenju samih vojnih operacija. Kao oblik vođenja oružanih sukoba pojavljuju se i terorističke akcije. Takođe, učesnici u oružanim sukobima su pretrpeli određene izmene. Pojavili su se neki novi učesnici koji još uvek nisu stekli status legalnih učesnika. Neki od tih učesnika teško da će u dogledno vreme dobiti legalnost jer je sam njihov status pod znakom pitanja, a s druge strane otvara se pitanje ispravnosti i opravdanosti pojave tih novih učesnika oružanih sukoba. Takođe je interesantno pitanje čiji interes je stvorio te nove učesnike i koji su prikriveni razlozi za uključivanje tih lica u sukobe. Kako bi neke države izbegle odgovornost za mešanje u unutrašnje stvari drugih država omogućile su stvaranje privatnih vojnih kompanija i njihovo učešće u mnogim sukobima. Tako je formiran veliki broj privatnih vojnih kompanija i drastično se povećelo njihovo prisustvo na svim prostorima na kojima postoje aktivni oružani sukobi ili pak zamrznuti sukobi.

Osnovni problem jeste koji status mogu dobiti zaposleni u privatnim vojnim kompanijama, status borca, civila ili plaćenika? Na osnovu svega prethodnog jasno je da ova lica nemaju niti mogu, u nekom narednom periodu, dobiti status borca. Status civila bi im mogao biti priznat, ali se tu pojavljuju dileme da li onda mogu bez kršenja međunarodnog prava oružanih sukoba da učestvuju u neprijateljstvima. Iz svega iznetog može se pre reći da su korporativni učesnici pravno gledano bliže plaćenicima nego li kojekakvim

učesnicima oružanog sukoba, ma koliko se tudili pojedini autori da im taj status omogućuje. Uključivanje korporativnih agenata u sukobe otvara i niz problematičnih pitanja. Pitanje njihovog međunarodno pravnog statusa, odgovornost vođa tih grupa i samih agencija u oružanim sukobima, krivična odgovornost za povrede pravila međunarodnog prava oružanih sukoba itd. Poseban problem je u odgovornosti kada privatne vojne kompanije angažuju multinacionalne poslovne kompanije radi zaštite svojih interesa, pa se postavlja pitanje ko će u ovom slučaju odgovarati za povrede međunarodnog humanitarnog prava.

Trenutno stanje u međunarodnom humanitarnom pravu zahteva prvenstveno reviziju nekih već postojećih pravila i njihovo usklađivanje, kako sa stanjem u pravu oružanih sukoba, tako i sa stanjem u međunarodnim odnosima. Dakle, neophodno je i prilagođavanje čitavog sistema međunarodnog prava, možda pre svega sistema kolektivne bezbedosti. Sistem kolektivne bezbednosti ne funkcioniše bez ravnoteže snaga, a danas kada se ta ravnoteža snaga ponovo uspostavlja, javlja se problem blokade Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Ova blokada Saveta bezbednosti može da dovede do eskalacije mnogih sukoba, a pojave novih učesnika i zainteresovanih subjekata u tim sukobima nikako ne doprinose sistemu kolektivne bezbednosti.

Takođe, neophodno je donošenje novih pravila u oblasti humanitarnog prava. Pravila koja će omogućiti bolju zaštitu, kako učesnika u oružanom sukobu, tako i civila i civilnog stanovništva. Dokle god neke kategorije lica koje učestvuju u neprijateljstvima ne budu jasno stavljene na stranu legalnih učesnika, njihovo angažovanje predstavlja veliku pretnju za sva ostala lica. Za sada sva ta lica su nelegalni učesnici i kao takvi predstavljaju kršenje međunarodnog prava oružanih sukoba, odnosno međunarodnog humanitarnog prava. Neophodno je obezbediti i poštovanje pravila koje je neophodno doneti. S obzirom da je izraženo veliko nepoštovanje već postojećih pravila, neophodno je da ona dobiju adekvatan sistem zaštite.

Literatura

Ben Aston, "Critically assess Kaldor's assertion that new wars have to be understood in the context of the process known as globalization", *Global*

- Politics & Violence*, (<http://opendemocracy.net/debates/article-2-103-2294.jsp.benaston.com/.../Critically%20assess%20Kaldors...>);
- Bodies mutilated in Fallujah attack”, *BBS News (UK)*, 31 March 2004, dostupno na http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3585765.stm, posećeno 8.8.2015.
- Dietrich Schindler, “Die Anwendung der Genfer Rotkreuzabkommen seit 1949”, *22 Schweizerische Jahrbuch für Internationales Recht*, 1965, pp. 94–97.
- David Keen, “When War Itself is Privatized”, *Times Literary Supplement*, December, 1995.
- Hans Kelsen, R. Tucker, , *Principles of International Law*, New York, 1966, pp. 28–29.
- ICCR, *Final Records*, Vol. II B, pp. 325-327, 332-333.
- Katherine Fallah: “Corporate actors: the legal status of mercenaries in armed conflicts”, *International Review of the Red Cross*, ICRC, Geneve, 2005. Dostupno na: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_863_fallah.pdf posećeno: 8.8.2015.
- M. Smith: „Guerillas in the mist: reassessing strategy and low intensity warfare“, *Review of International Studies*, 2003, p. 37.
- Mary Kaldor, *New & Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Polity, 2001, p. 3.
- Michael Alexander Innes, “Political communication in Wartime Liberia: themes and concepts”, *CEPES*, No. 26.
- Miloš Jončić, Aleksandar Jazić: „The New World Order between unipolarizm and multipolarizm“, *The Old and the New World Order – between European integration and the historical burdens: Prospects and challenges for Europe of 21st century*. Edited Duško Dimitrijević, Belgrade, 2014, pp. 287-309.
- R., Allan, *Wars of National Liberation – International or Non-International Armed Conflicts?*, Instant Research on Peace and Violence, 1974, p. 34.
- Resolution OUN 2625 (XXV)*.
- Seyerstd Finn, *United Nations Forces in the Law of Peace and War*, Leyden, 1966, pp. 615-619.
- Sylvain Vite, „Typology of armed conflicts in international humanitarian law: legal concepts and actual situations“, *International Review of the Red Cross*, 91, Geneve, 2009, p. 94.

- Vladan Jončić: „Pravni smisao oružanih sukoba u procesu evropskih integracija“, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, No. 1/2015, Vol. 47, Beograd, 2015, str. 193-207.
- Vladan Jončić: „Značaj Berlinske rezolucije o primeni međunarodnog humanitarnog prava u oružanim sukobima u kojima učestvuju nedržavni entiteti“, *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013, br. 12, knj. 566, str. 175-196.
- Vladan Jončić: „Međunarodnopravni status pripadnika privatnih vojnih kompanija“, *Pravni život*, br. 12/2010, knj. 542, str. 285–308.
- Vladan Jončić: „Promene u međunarodnim odnosima i u politici primene sile i njihov uticaj na karakter oružanih sukoba i međunarodno pravo oružanih sukoba“, *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, br. 12. Tom IV, Beograd, 2014, str.169-182.
- Vladan Jončić, *Međunarodno humanitarno pravo*, Pravni fakultet, Beograd, 2015.
- Vladan Jončić, *Treća Ženevska konvencija – Praktična primena i uticaj na Protokole I i II*, Dosije, Beograd, 2004, str. 187-103.
- Žan Žak Ruso, *Društveni ugovor*, Prosveta, Beograd, 1949.
- Zoran Vučinić, *Međunarodno humanitarno pravo*, Fakultet bezbednosti, 2006.
- Karl fon Klauzevic, *O ratu*, VIZ, Beograd, 1951.
- Konstantin Obradović, (ur.), *Humanitarno pravo- savremena teorija i praksa*“, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1997, str. 243.
- Miloš Jončić: „Zaštita posebnih kategorija lica u oružanim sukobima (žene i deca)“ *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, godina LXIV br. 4, 2014, str. 305-321.
- Miloš Jončić: „Položaj i zaštita etničkih manjina u međunarodnom pravu“ *Međunarodna politika*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Godina LXII, br. 1149, str. 53-73.
- Miloš Jončić, Marko Đuri: „Kršenja međunarodnih pravila o zaštiti civilnog stanovništva u oružanim sukobima od strane austrougarske vojske u Srbiji u toku Prvog svetskog rata“, *Sto godina od početka prvog svetskog rata – istorijske i pravne studije*, ur. Jovan Ćirić, Miroslav Đorđević, Institut za uporedno pravo, Zavod za udžbenike, Intermeks, Beograd-Andrićgrad, 2014. str. 538.

- Miloš Jončić, Vladimir Trapara: „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS”, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, godina LXIV br. 2, 2012, str. 275-302.
- Miloš Jončić, Mihajlo Vučić: „LEGAL RULES OF EUROPEAN COUNTRIES IN MINORITY PROTECTION – TRACING THE DOUBLE STANDARD“ Review Article, *Review of International Affairs*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013, pp. 119–144.
- Noam Čomski, *Svetski poredak, stari i novi*, SKC, Beograd, 1996.
- Rezolucija broj 3314 Generalne skupštine UN, od 14. decembra 1974. godine
- Saša Avram, Tatjana Milić: „Razvoj međunarodnog humanitarnog prava u 2004. i 2005. godini“, *Godišnjak 2004-2005*, Udruženje za međunarodno pravo, Beograd, 2006.
- Smilja Avramov, *Međunarodno javno pravo*, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd 2011.
- Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Srđan Korać: „Upotreba privatnih vojnih kompanija u međunarodnim sukobima – etičke kontroverze“, *Vojno delo*, godina LXVII, br. 3/2015, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2015, str. 9-29.
- http://news.independent.co.uk/world/middle_est /story.jsp?story=505826.

CONTEMPORARY TRENDS IN DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Miloš JONČIĆ

Abstract: Contemporary international humanitarian law faces many challenges. How does humanitarian law linked to armed conflicts, it is clear that the changes in the armed conflict have influence in humanitarian law. The changes that armed conflicts have suffered ranging from ways of taking of military perations to the participants of the armed conflict. New subjects engaged in armed conflicts, and international relatins are an important change in international law. Participants in the srmed conflict have ability to change their status, become fighters and to back to status of civilians. Finally, we must note the presence of some new categories of persons participating in hostilities and for which we can not point are they have and enjoy the status of a participant of an armed conflict.

For those participants humanitarian international law provides some protection but it is an open question whether they can be provided combatant status in the full legal sense.

Key words: humanitarian law, armed conflicts, participants in armed conflicts, corporate agents, private military companies

Biografija autora

Miloš Jončić je rođen 1983. godine u Jagodini. Osnovnu i srednju školu završio je u Čupriji s odličnim uspehom. Diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, na smeru Međunarodno pravo s prosečnom ocenom 9,77. Doktorand je na Pravnom fakultetu u Beogradu iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava. Prijavio je doktorsku tezu pod naslovom „Međunarodno pravni položaj civilnog stanovništva u oružanim sukobima“.

Zaposlen je u Institutu za međunarodnu politiku i privredu od 2011. godine u zvanju istraživač saradnik. Njegove osnovne oblasti akademskih interesovanja su međunarodni položaj civilnog stanovništva u oružanim sukobima, međunarodni položaj ranjenika i bolesnika, međunarodni položaj ratnih zarobljenika, međunarodno pravo oružanih sukoba, sistemi međunarodne bezbednosti. Završio je više kurseva iz uže naučne oblasti kojom se bavi. Kao i Školu (Kurs) za rezervne oficire Vojske Srbije. Učestvovao u radu više specijalizovanih radionica vezanih za Mirovne misije UN. Objavio je više naučnih radova u naučnim časopisima i tematskim zbornicima. Učestvovao je na više konferencija i skupova s tematikom međunarodnog prava i međunarodnih odnosa. Priredio je (kourednik) dva zbornika: „Spoljna politika Srbije i zajednička spoljna i bezbednosna politika Evropske unije“ i „Srbija, region i Evropska unija“.